

sodbe pri krščanskem prebivalstvu, v poglavitnem kot skorajda edine mogoče ustrezne posledice zapostavljanja in zatiranja ali, drugače povedano, kot poteze, ki so bile potrebne za življenjski obstoj.

Času po emancipaciji 1828 je namenjen poglavitni del knjige. Najprej razčlenjuje pisec zadevni zakon iz 1828, potem njegove učinke (judovske pridržke in nasprotovanja, spremembe na kulturnem torišču, novo ureditev verskega življenja in poskuse sprememb v gospodarski dejavnosti); sledijo izvajanja o nasprotjih med vrednotnimi predstavami pri Judih in pri kristjanih, in sicer o delu, trgovini, življenjskem stilu (žal je ta pojem tu zgolj soznačnica za hud *mixtum compositum*), zemlji in o mestni kulturi v vaškem območju, nadalje izvajanja o nesoglasjih, natančneje o nasilju in pa o revoluciji in emancipaciji, izvajanja o družbenem vzponu Judov in njihovem odseljevanju z dežele in izseljevanju, in končno o pojmi dom in domovina. Predzadnje poglavje velja času pred prvo svetovno vojsko, med njo in po njej, in je nastalo skoraj izključno le na podlagi ustnega izročila; Jeggel je v njem preučil judovsko vsakdanje in praznično življenje, razmerje med generacijami in prehode med njimi in pa usodo Judov pod nacisti.

Sklepno poglavje vsebuje premišljanje o današnjih pogledih krščanskega vaškega prebivalstva v Württembergu na Jude, zlasti na njihovo gospodarsko uveljavljanje, karakterologijo in pa trpljenje in umiranje v tretjem rajhu. Tu je beseda o znanstvenih spoznanjih, ki pa pogosto prehajajo v čisto človeške sodbe in obsodbe in ki predstavljajo pisca hkrati z vsemi drugimi izvajanji v knjigi kot odločnega protifašista. Naj bo naveden njegov zadnji stavek: »... (rasistično miselnost lahko odpravi) samo obsežno razsvetljevanje, ki bi morda tudi Nemce lahko napravilo zrele«.

S tega stališča je delo napisano pristransko, vendar pristranost te vrste spoštujemo in si je lahko želimo tudi v znanosti zmerom in povsod. Že zavoljo te dosledne Jeggeljeve pristranosti štejem njegovo knjigo za zelo dobrodošlo delo v nemški etnologiji. To oceno pa moramo poglobiti z oceno stvarne vsebine pričujoče raziskave, ki je njena poglavitna vrednost, kot zapisano, v tem, da dodobra odseva odnose krščanskega prebivalstva v württemberških judovskih vaseh do Judov, zlasti pa da iz teh spoznanj prepričljivo razlaga življenje in delo Judov kot praviloma neogibno reakcijo na te odnose.

Angelos Baš

Ingeborg Weber — Kellermann, Deutsche Volkskunde zwischen Germanistik und Sozialwissenschaften.

Stuttgart 1969, 113 + (X) strani.

V knjigi je orisana zgodovina nemške etnologije. Namenjena je »mlademu raziskovalnemu rodu in zainteresiranim zastopnikom sorodnih disciplin«. Nedvomno pa bo zanimiva kar za vse nemške (in marsikatere druge) etnologe, saj pričujoči oris pogosto na novo vrednoti zasnove in poti te vede pri Nemcih ali, natančneje, na nemškem jezikovnem območju. Z drugimi besedami: gre za kritičen pretres vseh dob v razvoju nemške etnologije, ki posredno odseva avtoričine teoretične (in empirične) sodbe. Zato bo knjiga po vsej verjetnosti sprožila prenekatero izmenjavo mnenj.

Za nenemškega etnologa je knjiga pomembna predvsem zavoljo svojega jedra, se pravi zavoljo strnjene podobe o zgodovini nemške etnologije. V 12 poglavjih je avtorica, profesorica za nemško etnologijo na univerzi v Marburgu, nanizala poglavitna spoznanja, ki zadevajo nemško etnološko vedo. Med predhodniki in prvimi začetki navaja mimo Tacita pisce 15. in 16. stoletja, ki so obravnavali prvine iz podeželskega in mestnega življenja. V dobi absolutizma se prvič omenja nemško ime za (nemško) etnologijo, Volkskunde in sicer pri praškem profesorju Jos. Madru (1754—1815); nadrobneje ko ta je opredelil etnologijo njegov sodobnik, kielski profesor Ch. H. Niemann: raziskuje naj šege, pa tudi »subjektivno razmerje prebivalstva do obleke in hrane, dela in praznovanja, revščine in bogastva, mladosti in starosti, bolezni in smrti«. V tej smeri so napisani marsikateri tedanji nemški potopisi. Od romantikov piše avtorica o Herderju (»narodnega duha najčisteje izraža kompleks ljudskega pesništva«), o J. Möserju (ki pa sodi deloma še med razsvetljenec) in njegovih upodobitvah zlasti westfalskega kmečkega življenja, o prvih zbirkah nemških ljudskih pesmi in pa o bratih Grimm in njunih obdelavah pravljic, mimo katerih sta prispevala »etnologiji prve solidne stebre za natančno metodiko v zapisovanju gradiva«. Posebej nazorno je poglavje o starinoslovni vedi in mitološki šoli, ki jo je avtorica vzorno razložila s svojo oceno Mannhardtovega dela, saj je pred leti pri svoji habilitaciji pobliže spoznala mitološko usmeritev v etnologiji. Podobno izostreno je napisano tudi poglavje o W. H. Riehlu, ki je, povzeto povedano, imel etnologijo za »kmetologijo v meščanskem duhu«; cilj etnologije naj bi bila po Riehlu »psihološka karakteristika« posameznih etničnih skupin ali, drugače rečeno, »najvažnejša pomožna disciplina državoznanstva«.

V drugi polovici 19. stoletja so na nemško etnologijo vplivale takratne raziskave neevropskih kultur; tako velja nadaljnje poglavje temu vprašanju in govori predvsem o Bastianu, Ratzlu, Wundtu, E. Taylorju in Lévy-Bruhlu.

Na začetku 20. stoletja pa so se razvile med nemškimi etnologi prve teoretične razprave, ki jih je izzval E. Hoffmann-Krayer s sodbo, da je predmet etnologije »vulgus in populo«. Sorodno je po prvi svetovni vojski opredeljeval etnologijo H. Naumann; po njegovem je predmet etnološke vede »primitivno skupnostno blago« in pa »znižano kulturno blago«; to, slednje izvira iz t. im. gornje plasti, katera določa takó tudi kulturo zunaj svojega območja ali zlasti kmečko kulturo; tem pogledom sta najtehtneje nasprotovala A. Spamer in W. Fraenger.

Po prvi svetovni vojski so se uveljavili v nemški etnologiji tudi nekateri sociološki vplivi, najizraziteje pri J. Schwieteringu, medtem ko je psihološko smer v tej dobi najplodnejše zastopal A. Spamer, ki mu je bil zadnji cilj etnologije »preseči empirična spoznanja kompleksnih dejanskih stanj« in prodreti »do tistih korenin, iz katerih rastejo vse kulturne stvaritve, tj. do korenin duhovno-duševnega.« Posebno poglavje je odmerjeno t. im. dunajski šoli (germanska starinoslovna smer R. Mucha, mitološka smer K. v. Spiessa, M. in A. Haberlandt, L. Schmidt).

Predzadnje poglavje razpravlja o etnologiji in nacionalnem socializmu. Nacistični ideologi so zahtevali od nemških etnologov ločevanje domačih in tujih kulturnih prvin, v zvezi s tem pa tudi oznanjanje »nauka o premoči nordijske rase« in o »germansko-nemškem gosposkem poslanstvu«; za njegovega najboljšega nosilca je veljal nemški kmet. Da je lahko takšna etnologija povzročila edinole strahoten padec pod znanstveno raven, se razume samo po sebi. Zato je bilo tembolj klavрно, da so skušali nakazani usmeritvi slediti ne ravno redki nemški etnologi. Slovenski poročevalec sme tu pripomniti, da so tudi marsikateri dandanes še živeči in vidnejši nemški etnološki raziskovalci tu in tam uresničevali te smernice.

Najmikavnejše je, vsaj za nenemškega etnologa, sklepno poglavje, ki govori o nemški etnologiji po drugi svetovni vojski. Opominja na številne usedline prejšnjih dob, ki tudi v teh

letih niso izginile iz vede. Obžaluje, da se niso nemški etnologi po 1945 zbrali z jezikovnimi, literarnimi, kulturnimi in etnosociologi »pod skupno metodično streho«, čeprav ob tem sodi, da tedaj za kaj takega čas pač še ni bil zrel. Omenja R. Weissa in njegovo opredelitev etnologije, katere predmet naj bi bilo ljudsko življenje, ki »sestoji iz medsebojnega razmerja med ljudstvom in ljudsko kulturo, kolikor je to razmerje določeno s skupnostjo in izročilom«; tako naj se npr. raziskuje »oblačenje, petje, pripovedovanje, govorjenje« ipd. Plodnejši ko ti so bili v najnovejši nemški etnologiji očitno vplivi švedske etnologije, ki je s S. Erixonom uvedla »uvrstitev vsakega pojavnega v ljudskem življenju v koordinatni sistem treh velikih kulturnih dimenzij: prostor, čas in socialno plast«. Med raziskovalci orodja so navedeni kot najpomembnejši L. Schmidt v Avstriji, W. Jacobsen in R. Peesch v Vzhodni in W. Hansen v Zahodni Nemčiji. Sicer omenja knjiga v etnologiji Zahodne Nemčije delo G. Heilfurtha, posvečeno raziskavam rudarskega življenja, delo H. Bausingerja, ki je s svojimi preučevanji ljudske kulture v tehničnem svetu, akulturacije in oblik ljudskega pesništva pač najdosledneje prebil tradicionalne okvire v nemški etnološki vedi, delo K. S. Kramerja, namenjeno zlasti raziskavam obrtniškega življenja, delo H. Moserja, ki je njegovo poglavitno torišče v obravnavašeg v najširšem pomenu, delo I. Weber-Kellermannove, ki prav tako preučuje predvsem šege, delo G. Wiegelmanna, ki raziskuje povečini hrano, delo L. Kretzenbacherja, ki je poučno zlasti spričo »kompleksnih raziskav večjezikovnih kulturnih prostorov«, delo K. Rankeja, ki je posvečeno obravnavam pravlji, in delo L. Röhricha, ki je posvečeno obravnavam pripovedk. V Vzhodni Nemčiji sledi etnologija v poglavitem pogledu W. Steinitzja; ta je štel za predmet nemške etnologije »materialno in duhovno kulturo delovnega nemškega ljudstva« in razločeval v posameznih narodnih kulturah »t. im. demokratično-socialistično in meščansko-kapitalistično« kulturo. Po jasnosti je to opredelitev mogoče primerjati v povojni nemški etnologiji samo še z opredelitvijo G. Heilfurtha, ki sodi, da je predmet etnologije »struktura in funkcija temeljnih oblik socialnokulturnega življenja«, in se s tem približuje ameriškim kulturnim in socialnim antropologom.

Takšna je v najbolj skopih potezah obnova o zgodovini nemške etnologije, kakor jo je podala avtorica v pričujoči knjigi. Ta zgodovina je vsekakor nazorna in široko upodobljena ter vsebuje vse bistvene sestavine nemške etnološke vede. Vrednotenje uspehov v etnološkem delu pri Nemcih je seveda odvisno od avtoričinih pogledov na etnologijo. In kakor se po lastnih stališčih večidel strinjamo s posameznimi njenimi sodbami, moramo vendar pripomniti, da ob tem povečini pogrešamo zadosti izdelana merila za vrednotenje ali, še drugače, avtoričino zadosti izdelano teoretično zasnovo za etnološko delo. Resda pravi v sklepu, da naj etnologija raziskuje »sisteme odnosov med socialnim in kulturnim »življenjem« ali »vsakokratno sorazmerje med socialnimi in kulturnimi strukturami« ali »skupinsko vezano življenje v družbi«, in ob tem priporoča metode strukturalistične lingvistike. Toda navedene misli so v tej obliki pač presplošne, da bi jih bilo mogoče sprejeti kot vodilo za etnološko preučevanje, zvečine pa tudi presplošne za dovolj jasno in utemeljeno vrednotenje opravljenih raziskav. Temeljni cilj avtoričinih etnoloških pogledov je povezati raziskave kulturnih stvaritev z ustreznimi družbenimi prvinami, in to je v nemški etnologiji gotovo zelo dobrodošlo mnenje. Prav tako nadalje pozdravljamo, da se avtorica, dasi ne povsem dosledno, odpoveduje »ljudstvu« kot predmetu etnologije, čeprav ne soglašamo z zadevno razlago, češ da se danes svet denacionalizira, kar pomeni, da naj bi bil pojem »ljudstvo« (Volk) narodna kategorija, ta pa v naših dneh vsekakor še zmerom obstaja. Po omenjenem bi pričakovali misel o razširitvi etnoloških raziskav na vse družbene plasti, ki pa vsaj neposredno ni izražena. In naj bo naposled dovoljen ugovor zoper avtoričino mnenje, po katerem je v vzhodni Evropi na splošno uveljavljena delitev vede v »folkloristiko po eni strani

(tj. ustno ljudsko izročilo) in etnografijo po drugi strani (tj. t. im. materialna kulturna pričevanja)«. Vendar vse te pripombe ne spremenijo naše pglavitne ocene o knjigi, da namreč vsebuje kleno oblikovano in nemalo izvirno pojmovano podobo o razvoju nemške etnologije.

Angelos Baš

Viewirtschaft und Hirtenkultur.

Ethnographische Studien. Herausgegeben von László Földes. Akadémiai kiadó, Budapest 1969. Str. 903.

Že po obsegu je knjiga taka, da je ne doseza kako drugo delo iz naše stroke v bližnji preteklosti. Glede na to, da je vsebina omejena na eno samo področje, ki je v njej obravnavano z najrazličnejših krajevnih, časovnih in snovnih vidikov, pa vzbuja tem večje spoštovanje do uredništva (sodeloval je tudi Béla Gunda) in založnika. Ta zbornik je nadaljevanje podobnega dela *Viehzucht und Hirtenleben in Ostmitteleuropa* (Budapest, 1961) v istem uredništvu. Vendar prinaša nova knjiga razprave s širšega območja in s tem dokazuje ter pojasnjuje povezanost srednjeevropske ljudske kulture z oblikami živinoreje v Aziji in severni Afriki. Zato so obdelani poleg kmečke hlevske živinoreje tudi nomadstvo, transhumanca in planšarstvo. Poleg načelno metodoloških študij o nomadstvu prinaša knjiga razprave o zgodovini te panoge pri raznih azijskih in severnoafriških ljudstvih (Anatolija, Iran, Kirgizi, Uzbekistan, Tadžikistan, Afganistan, Tuaregi, prvotni Madžari). Ker so v prejšnji knjigi bile obdelane glavne oblike živinoreje in pastirstva v jugovzhodni in vzhodni srednji Evropi, so s tega področja sedaj nadrobneje obdelana nekatera vprašanja, tako uporaba živine pri vpregi, mlekarnstvo, pravna stran (davki, znaki), pastirski prazniki, oprema pastirjev (M. Gavazzi: Oprema balkanskih pastirjev). Med temi vprašanji obravnava več spisov vlaško pastirstvo ki je za karpatsko območje tako pomembno (K. Dobrowolski o poljskem pastirstvu, D. Krandžalov o nastanku karpatskega pastirstva in njegovega besednega zaklada, J. Macurek o vlaški kolonizaciji v zahodnih Karpatih itd.). V vrsti razprav so obdelana vprašanja o madžarski živinoreji, ki za etnologa tako poučno veže azijske in različne evropske prvine ter oblike: o gozdni paši v Prekdonavju, o ovčarstvu v zadrugah Polovcev, o vžganih živinskih znamenjih, o pomladanskih praznikih pastirjev, o velikosti kmetij in številu živine v 14.—15. stol., o tradicionalnem mlekarnstvu. Te raziskave pa dopolnjujejo sorodne študije iz sosednih držav: Jugoslavije, Romunije, Poljske in Češkoslovaške, posebno glede na mlekarnstvo. Tako je za zadnje področje ustvarjena podlaga s tolikom zbranim in obdelanim primerjalnim gradivom za sestavne sintetične študije o oblikah mlečnega ljudskega gospodarstva v srednji Evropi, kar bo omogočilo nadaljevati take raziskave tudi v drugih deželah. Šele tako bomo prišli do dokončnih zgodovinskih spoznanj o razvoju tega tako pomembnega območja kulture, o stikih med posameznimi ljudstvi in gospodarskimi oblikami v mlekarskih oblikah itd. Ustavili smo se dalje pri tem vprašanju zavoljo tega, da poudarimo, kako daleč smo še na mnogih področjih do tiste stopnje raziskavanj, ki naj bi vsaj relativno ustrezala namenom naše znanosti. Zelo pomembna so tudi dognanja o drugih straneh planšarstva v obravnavanih območjih.